

BÖLÜM 6

OSMANLI ARŞİV KAYNAKLARINA GÖRE RUSYA’NIN OSMANLI TOPRAKLARI ÜZERİNDEKİ İSTİHBARAT FAALİYETLERİ

Cantürk AYDIN¹

GİRİŞ

Korkunç İvan olarak nitelendirilen IV. İvan döneminde Boyarları (Akdes, 1993: 129) ezmek amacıyla Opriçnina (Akdes, 1993: 148) örgütü kurulmuştu. Bu örgütün hem idari hem de polis teşkilatına benzer bir yapısı vardı. Kurulduğu zamanlarda amacı büyük arazi sahiplerini, aristokrat yapılanmayı bastırmak ve pazar yerleri ile yolları ele geçirerek halkın, Çar’a itaatini sağlamak iken daha sonra Çarlık rejiminin devamını sağlamak için iç istihbarat teşkilatı halini almıştır. I. Petro devrinde Opriçnina, Rusya’ya gelen her yabancıнын yanına bir görevli tahsis ederek bu yabancıların her faaliyetini izlemekteydi. Örgüt zamanla bu olayı yurt dışına giden her Rus vatandaşının orada neler yaptığını gözetlemek maksadıyla bu teşkilata üye casusların yurt dışında görevlendirilmesi izlemiştir (Atay 2002: 310).

Rusya İmparatorluğu hizmetine alacağı casusları iki farklı yöntemle seçmekteydi, bunlar;

1. Kendi bünyesinde casusluk için yetiştirdiği kişiler (Bu kimseler özellikle askerî kişilerden seçilirdi) (Gokov, 2011: 36-45; Alekseev, 1998: 51-60).
2. Osmanlı tebaası kimseler (Özellikle Rusya ile dil ve din bütünlüğü olan kişiler) (Aydın 2013: 29).

Rusya Devleti’nin geniş alana yaydığı bu istihbarat teşkilatının temeli olarak bu iki madde önemlidir.

Rusya’nın istihbarat faaliyetlerini sınır dışına özellikle de Osmanlı Devleti’ne karşı yayma çabaları XIX. yüzyılın ikinci yarısında Rus Genekurmayının ve diğer resmî kurumlarının görevlendirdiği konsoloslar ve diplomatlar tarafından sağlanıyordu (Turan, 2019: 228). Fakat Osmanlı Devleti’ne ait istihbarî bilgilerin bu kaynaklardan alınması çoğu zaman tatmin edici değildi. Bu nedenle Rusya istihbarat açığını kapatmak için bu yüzyılda bir istihbarat birimine ihtiyaç duyunca

¹ Dr. Öğr., Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, cantrkaydn@gmail.com

kanlarda Panslavizm politikasını uygulamaya koymak için buralardan gençlerin eğitilmesi için Rusya'dan eğitimci geldiği gibi bu gençleri Rusya'ya göndererek, Osmanlı Devleti'ne karşı bilinçli bir örgütlenmeye de teşvik ediyorlardı. Balkan halklarının Osmanlı Devleti'ne karşı isyanlarında kullanılan çetecilik faaliyetlerinde birçok Rus subayının ve gönüllüsünün yer aldığı ve bu çetelerin eğitilmesinde görevlendirildikleri birçok kaynakta yer almaktadır.

XIX. yüzyılın başlarından itibaren Balkanlarda artan isyanlarda Rusya'nın eli olduğu çok açıktır. Buna en iyi örnek Eflak-Boğdan'da, 1821'de patlak veren isyanda Çar'ın yaveri görevinde bulunmuş olan İpsilanti'nin isyanın çıkarıcısı olması ve bu isyanı tüm Balkan yarımadasına adamları vasıtasıyla yaymak istemesi gösterilebilir. Osmanlı Devleti'nin bu yüzyılda hem iç hem de dış sorunlarla uğraşması, Rusya'nın Osmanlı karşısında elini güçlendiren ve istihbaratını istediği gibi kullanmasını sağlayan gelişmeler söz konusudur. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin almış olduğu yenilgi, Balkanlar'da isyan hareketlerini daha da artırmış ve bu toprakların Osmanlı Devleti'nden teker teker kopmaya başladığı görülmüştür. 1853 Kırım Savaşı ile Rusya'nın önüne bir set çekilmişse de bu pek fazla sürmemiştir. Aksine bu set, Rusya'nın daha fazla yayılma isteği ve yaralarını sarmaya yaramıştır. Bu durumdan iyi çıkmasını bilen Rusya, 1878 Osmanlı-Rus Savaşında Osmanlı Devleti'nin hem Balkan hem de Doğu topraklarında yayılma fırsatını bulmuştur. Bu savaştan sonra Berlin Kongresi ile Şark Sorununa ek olarak Ermeni Meselesi gündeme gelmiş ve Ermenilerin Doğu Anadolu'da istekleri dünya gündemine gelerek Osmanlı Devleti'ni her türlü yıpratmaya açık hale getirmiştir. Rusya'nın büyük oranda hedeflerini gerçekleştirdiği görülür.

Netice olarak, Rus casuslarının Osmanlı Devleti hakkında vermiş olduğu bilgiler sonucunda, Rusya için silahlı insan gücü temin etmek, gayrimüslim unsurları Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmak, güvenilirliği olmayan haber yaymak, savaş sırasında devlet görevlileri arasında güven duygusunun kaybolmasına neden olmak ve halkı karamsarlığa sevk etmek gibi görevleri başarılı bir şekilde yaptıkları görülür.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Hariciye Nezareti Mektubi Kalemî, (HR. MKT): 66/29, 79/48, 84/51.

Hariciye Nezareti Siyasî Kısım, (HR. SYS): 128/58.

Hariciye Nezareti Tercüme Odası, (HR. TO): 126/91.

Hatt-ı Hümayun, (HAT): 28/1343.

İrade Meclis-i Mümteze Evrakı, (İ. MTZ): (04).

İrade Meclis-i Vala Evrakı, (İ. MVL): 345/14954, 339/14682 (1).

Meclis-i Vala Evrakı, (MVL): 410/72.

- Sadaret Mektubi Kalem-i Meclis-i Vala Riyaseti Evrakı, (A. MKT. MVL): 74/91.
Sadaret Mektubi Kalem-i Mühimme Evrakı, (A. MKT. MHM): 395/58.
Sadaret Mektubi Kalem-i Umum Vilayet Evrakı, (A. MKT. UM): 151/39, 151/39 (2), 155/77, 188/40.
Sadaret Mektub-i Meclis-i Vala Evrakı, (MKT. MVL): 77/37.
Taşra Evrakı Bosna Müfettişliği, (TşR. BNM): 8/91, (1).
Yıldız Perakende Askeri Maruzat, (YPRK. ASK): 28/67.
Yıldız Perakende Evrakı Baş Kitabet Dairesi Maruzatı, (Y. PRK. BSK): 11/54, 12/25, 30/21, 29/55.
Yıldız Sadaret Husus-i Maruzat Evrakı, (Y. A. HUS): 237/62.
Zaptiye Nezareti Evrakı, (ZB): 1/18.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

- Arfaoui, S. (2009). *Osmanlı-rus savaşı (1877-1878) ve avrupa devletlerin tutumu*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Atay, M. (2002). Rusya gizli istihbarat servisleri: KGB'nin kısa tarihi. *Avrasya Dosyası, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi (İstihbarat Özel)*: 309-328.
- Aydın, M. (2013). 19-20. yüzyıllarda osmanlı balkanlarında rusya'nın casusluk faaliyetleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coęrafya Fakóltesi Tarih Bölümü Araştırmaları Dergisi*: 17-54.
- Aydın, M. (2004). 19. yüzyıl ortalarında panslavizm ve rusya. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 15 (15): 73-82.
- Aysal, N. (2007). Çöküşten mütarekeye osmanlı'da haberalma. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 40: 523-543.
- Bülbül, İsmail. (2007). *Osmanlı belgelerine göre rus elçisi tolstoy'un faaliyetleri*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Demiroğlu, H. (2013). General ivan k. kişelskiy'in balkan slavları hakkındaki 1863 yılı raporu. *Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi*, 66: 61-78.
- Gencer, A. İ. (1994). Tanzimat fermanı (1839)'dan 1876'ya kadar osmanlı imparatorluğu0. *Doğuştan Günümüze Büyük İşlam Tarihi Ansiklopedisi*. C. 11, 431-521.
- Gokov, O. A. (2011). Osobennosti voyennoy razvedki rossii na musulmanskom vostokey (1856-1890). *Canadian-American Slavic Studies*, 45(1), 36-75.
- Kamalov, İlyas. (2009). *Tolstoy'un gizli raporlarında osmanlı imparatorluğu/ istanbul'daki rus büyükelçisi pyotr andreycviç tolstoy ve osmanlı imparatorluğu'nun 18. yüzyılın başlarına dair hatıraları (18. yüzyılın ilk çeyreği)*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Keleş, E. (2008). Rusya'nın panslavizm politikasının balkanlarda uygulanmasına dair bir layiha. *İlke*, 21: 123-140.
- Kodaman, B. (1994). 1876-1920 arası osmanlı siyasi tarihi. 19-200. *Doğuştan Günümüze Büyük İşlam Tarihi Ansiklopedisi*. C. 12, 19-200.
- Kohn, H. (1982). *panslavizm ve rus milliyetçiliği*, (Çev. Agah Oktay Güner), Ankara: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Köse, O. (1999). XVIII. yüzyıl osmanlı-rus münasebetleri. *Osmanlı Ansiklopedisi*. C. 1. 536-549.
- Köse, O. (2006). Balkanlarda rus konsolosluklarının kuruluşu ve faaliyetleri. *Türkoloji Dergisi* 1 (2): 143-148.
- Kurat, A. N. (1953). Panslavizm. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coęrafya Fakóltesi Dergisi*, C. 11 (2-4): 24-278.
- Kurat, A. N. (1993). *Türkiye ve rusya*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kurat, Y. (1961). *Osmanlı imparatorluğu ve 1849 macar mülteciler meselesi*. VI. Türk Tarih Kongresi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Mihajlovich, R. N. (1999). Rus diplomatların raporlarında osmanlı devleti (XVI-XIX yüzyıllar)". *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 1, 527-549.
- Reynolds, M. A. (2011). *Shattering empires, the clash and collapse of the ottoman and russian empires*, New York: Cambridge University Press.
- Subaşı, Cuma Sertan. (2007). *Dünden bugüne panslavizm*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tarih Araştırmaları IV

- Tekin, Emrullah. (2011). *Kazım karabekir ve istihbarat*. İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Turan, R. (2019). Sultanın topraklarında çarın adamları: rus istihbarat faaliyetleri çerçevesinde rize rus viskonsolosluğu (1879-1914). *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 31: 225-257.
- Yıldız, G. (2012). Osmanlı dış askerî istihbaratında formelleşme: elçiliklerde ataşemiliterliğin ihdası ve osmanlı askerî ataşe raporları. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 17: 239-266.